

Ιωάννης Αντ. Παναγιωτόπουλος
Καθηγητής Γενικής Εκκλησιαστικής Ιστορίας
Τμήμα Θεολογίας, Θεολογική Σχολή, ΕΚΠΑ

Π.Μ.Σ. «Ορθόδοξη Θεολογία»
Μάθημα: Η διάδοση της Χριστιανικής πίστης και η σημασία των
Μαρτύρων στην Αρχαία Εκκλησία.

2025-26

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεχόμενο Μαθήματος

Το μάθημα επικεντρώνεται στις ακόλουθες βασικές θεματικές ενότητες:

- Οι Προϋποθέσεις Διάδοσης:
 - Εξέταση του κοινωνικού, πολιτιστικού και θρησκευτικού πλαισίου του Ρωμαϊκού Κόσμου (Pax Romana, ελληνική γλώσσα-κοινή, εβραϊκές κοινότητες) που διευκόλυναν την ταχεία εξάπλωση του Ευαγγελίου.
 - Οι πρώτοι φορείς της πίστης (Απόστολοι, μαθητές, απλοί πιστοί) και οι μέθοδοι της ιεραποστολής τους.
- Οι Πρώτες Χριστιανικές Κοινότητες:
 - Η οργάνωση και η ζωή της Αρχαίας Εκκλησίας (λατρεία, μυστήρια, ιεραρχία).
 - Η έννοια της "Εκκλησίας" και η ανάπτυξη των «χριστιανικών δικτύων» σε αστικά κέντρα (Ιερουσαλήμ, Αντιόχεια, Ρώμη, Αλεξάνδρεια).
- Οι Διωγμοί κατά των Χριστιανών:
 - Τα αίτια των διωγμών (θρησκευτικά, πολιτικά, κοινωνικά) και οι κατηγορίες που αντιμετώπιζαν οι Χριστιανοί (αθεΐα, μισανθρωπία, μυστικές τελετές).
 - Οι κυριότεροι διωγμοί (Νέρων, Δέκιος, Διοκλητιανός) και η εξέλιξη της αυτοκρατορικής πολιτικής έναντι των Χριστιανών.
- Οι Μάρτυρες και η Μαρτυρία:
 - Η θεολογική σημασία του όρου "Μάρτυς" (μάρτυρας, ομολογητής) και η σύνδεσή του με τη μίμηση του Πάθους του Χριστού.
 - Η αντιμετώπιση των διωγμών από τους πιστούς, η σημασία της "ομολογίας" και το πρόβλημα των πεπτωκότων (χριστιανοί που αρνήθηκαν την πίστη τους).
 - Η συμβολή των Μαρτύρων στην εδραίωση της πίστης, στην πνευματική ενίσχυση της Εκκλησίας και στη διάδοση του Χριστιανισμού με το παράδειγμά τους.
- Οι Λογοτεχνικές Πηγές:
 - Μελέτη Μαρτυρολογίων και Πράξεων Μαρτύρων (π.χ. Πολύκαρπος Σμύρνης, Ιγνάτιος Αντιοχείας) ως ιστορικών πηγών και πνευματικών κειμένων.
 - Ο ρόλος των Απολογητών (π.χ. Ιουστίνος) στην υπεράσπιση της πίστης έναντι των διωγμών και της ειδωλολατρικής φιλοσοφίας.
- Η Τιμή των Μαρτύρων:
 - Η ανάπτυξη της τιμής στους Μάρτυρες, η τέλεση της Θείας Ευχαριστίας στους τάφους τους (Κατακόμβες) και η διαμόρφωση του εορτολογίου και των Συναξαρίων.

Βιβλιογραφία

1. Οι Προϋποθέσεις Διάδοσης & ο Ρωμαϊκός Κόσμος

- Alföldy, G. (1988). *The Social History of Rome*. Routledge.
- Balch, D. L., & Osiek, C. (Eds.). (2003). *Early Christian Families in Context: Under the Roman Empire*. Eerdmans.
- Boardman, J., Griffin, J., & Murray, O. (Eds.). (1991). *The Oxford History of the Roman World*. Oxford University Press.
- Casson, L. (1994). *Travel in the Ancient World*. Johns Hopkins University Press.
- Dodds, E. R. (1965). *Pagan and Christian in an Age of Anxiety*. Cambridge University Press.
- Frend, W. H. C. (1984). *The Rise of Christianity*. Fortress Press.
- Goodman, M. (2007). *Rome and Jerusalem: The Clash of Ancient Civilizations*. Penguin.
- Hengel, M. (1974). *Judaism and Hellenism*. Fortress Press.
- Hopkins, K. (1999). *A World Full of Gods: The Strange Triumph of Christianity*. Plume.
- Klauck, H. J. (2000). *The Religious Context of Early Christianity: A Guide to Graeco-Roman Religions*. T&T Clark.
- Lane Fox, R. (1986). *Pagans and Christians*. Viking.
- MacMullen, R. (1984). *Christianizing the Roman Empire: A.D. 100-400*. Yale University Press.
- Meeks, W. A. (2003). *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul*. Yale University Press.
- North, J. A. (2000). *Roman Religion*. Oxford University Press.
- Schnabel, E. J. (2004). *Early Christian Mission* (Vols. 1-2). InterVarsity Press.
- Stark, R. (1996). *The Rise of Christianity: A Sociologist Re-examines History*. Princeton University Press.
- Σακκάς, Σ. (1984). *Εισαγωγή εις την Ιστορίαν των Χρόνων της Καινής Διαθήκης*. Θεσσαλονίκη.
- Φειδάς, Β. (2002). *Εκκλησιαστική Ιστορία Α'* (3η έκδ.). Διήγηση.
- Wilken, R. L. (2003). *The Christians as the Romans Saw Them*. Yale University Press.
- Wright, N. T. (1992). *The New Testament and the People of God*. Fortress Press.

2. Οι Πρώτες Χριστιανικές Κοινότητες & Οργάνωση

- Banks, R. (1994). *Paul's Idea of Community*. Hendrickson Publishers.
- Bradshaw, P. F. (2002). *The Search for the Origins of Christian Worship*. Oxford University Press.
- Burtchaell, J. T. (1992). *From Synagogue to Church: Public Services and Offices in the Earliest Christian Communities*. Cambridge University Press.

- Dunn, J. D. G. (2006). *Unity and Diversity in the New Testament*. SCM Press.
- Esler, P. F. (1994). *The First Christians in their Social Worlds*. Routledge.
- Faivre, A. (1990). *The Emergence of the Laity in the Early Church*. David & Charles.
- Freeman, C. (2009). *A New History of Early Christianity*. Yale University Press.
- Harnack, A. (1908). *The Mission and Expansion of Christianity in the First Three Centuries*. Williams & Norgate.
- Horrell, D. G. (2004). *Social-Scientific Approaches to New Testament Interpretation*. T&T Clark.
- Hurtado, L. W. (2005). *Lord Jesus Christ: Devotion to Jesus in Earliest Christianity*. Eerdmans.
- Johnson, L. T. (1999). *The Writings of the New Testament*. Fortress Press.
- Lampe, P. (2003). *From Paul to Valentinus: Christians at Rome in the First Two Centuries*. Fortress Press.
- McGowan, A. B. (2014). *Ancient Christian Worship: Early Church Practices in Social, Historical, and Theological Perspective*. Baker Academic.
- Norris, F. W. (2002). *Christianity: A Short History*. Oxford University Press.
- Παπαδόπουλος, Σ. Γ. (1997). *Πατρολογία Α'*. Αθήνα.
- Ratzinger, J. (1996). *Called to Communion: Understanding the Church Today*. Ignatius Press.
- Schillebeeckx, E. (1981). *Ministry: Leadership in the Community of Jesus Christ*. Crossroad.
- von Campenhausen, H. (1969). *Ecclesiastical Authority and Spiritual Power in the Church of the First Three Centuries*. Stanford University Press.
- White, L. M. (1990). *The Social Origins of Christian Architecture*. Johns Hopkins University Press.
- Zizioulas, J. D. (1985). *Being as Communion*. St. Vladimir's Seminary Press.

3. Οι Διωγμοί κατά των Χριστιανών (Αίτια & Γεγονότα)

- Barnes, T. D. (1981). *Constantine and Eusebius*. Harvard University Press.
- Benko, S. (1984). *Pagan Rome and the Early Christians*. Indiana University Press.
- Bowersock, G. W. (1995). *Martyrdom and Rome*. Cambridge University Press.
- Castelli, E. A. (2004). *Martyrdom and Memory: Early Christian Culture Making*. Columbia University Press.
- de Ste. Croix, G. E. M. (2006). *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*. Oxford University Press.
- Frend, W. H. C. (1965). *Martyrdom and Persecution in the Early Church*. Blackwell.
- Grant, R. M. (1970). *Augustus to Constantine*. Harper & Row.

- Moss, C. (2013). *The Myth of Persecution*. HarperOne. (Σημείωση: Παρουσιάζει κριτική ματιά στην έκταση των διωγμών).
- Riddle, D. W. (1931). *The Martyrs: A Study in Social Control*. University of Chicago Press.
- Workman, H. B. (1906). *Persecution in the Early Church*. Kelly.

4. Θεολογία του Μαρτυρίου & Οι "Πεπτωκότες"

- Αγουρίδης, Σ. (1997). *Το Μαρτύριο στην Αρχαία Εκκλησία*. Άρτος Ζωής.
- Boyarin, D. (1999). *Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism*. Stanford University Press.
- Brent, A. (2010). *Cyprian and the Roman Carthage*. Cambridge University Press.
- Brown, P. (1988). *The Body and Society: Men, Women, and Sexual Renunciation in Early Christianity*. Columbia University Press.
- Clarke, G. W. (1984). *The Letters of St. Cyprian of Carthage*. Ancient Christian Writers.
- Cunningham, L. S. (1980). *The Meaning of Saints*. Harper & Row.
- Droge, A. J., & Tabor, J. D. (1992). *A Noble Death: Suicide and Martyrdom among Christians and Jews in Antiquity*. HarperSanFrancisco.
- Greenslade, S. L. (1953). *Schism in the Early Church*. SCM Press.
- Griggs, C. W. (1990). *Early Egyptian Christianity: From Its Origins to 451 C.E.*. Brill.
- Ματσούκας, Ν. (1992). *Ιστορία της Βυζαντινής Φιλοσοφίας*. Πουρναράς.
- Malone, M. T. (2001). *Women & Christianity: The First Thousand Years*. Orbis Books.
- Middleton, P. (2006). *Radical Martyrdom and Cosmic Conflict in Early Christianity*. T&T Clark.
- Papandrea, J. L. (2012). *Reading the Early Church Fathers*. Sophia Institute Press.
- Στυλιανόπουλος, Θ. (1999). *Η Πίστη των Μαρτύρων*. Αποστολική Διακονία.
- Telfer, W. (1962). *The Office of a Bishop*. Darton, Longman & Todd.
- Triebel, J. (2006). *The Martyrdom of Polycarp*. Oxford Early Christian Texts.
- Verhey, A. (1984). *The Great Reversal: Ethics and the New Testament*. Eerdmans.
- Van Henten, J. W., & Friedrich, A. (Eds.). (2002). *Martyrdom and Noble Death*. Routledge.
- Weinrich, W. C. (1981). *Spirit and Martyrdom*. University Press of America.
- Young, F. (1997). *Biblical Exegesis and the Formation of Christian Culture*. Cambridge University Press.

5. Λογοτεχνικές Πηγές: Μαρτυρολογία & Απολογητές

- Athenagoras. (1956). *Embassy for the Christians* (J. H. Crehan, Trans.). Ancient Christian Writers.
- Barnard, L. W. (1967). *Justin Martyr: His Life and Thought*. Cambridge University Press.
- Clement of Alexandria. (1994). *Stromata*. (The Ante-Nicene Fathers). Eerdmans.
- Ehrman, B. D. (2003). *The Apostolic Fathers* (Vols. 1-2). Loeb Classical Library.
- Eusebius of Caesarea. (1989). *The History of the Church* (G. A. Williamson, Trans.). Penguin Classics.
- Grant, R. M. (1988). *Greek Apologists of the Second Century*. Westminster Press.
- Ignatius of Antioch. (1996). *The Letters of Ignatius of Antioch*. (W. R. Schoedel, Trans.). Fortress Press.
- Justin Martyr. (1997). *The First and Second Apologies* (L. W. Barnard, Trans.). Ancient Christian Texts.
- Lactantius. (1984). *De Mortibus Persecutorum* (J. L. Creed, Trans.). Oxford University Press.
- Minucius Felix. (1974). *Octavius* (G. W. Clarke, Trans.). Ancient Christian Writers.
- Musurillo, H. (1972). *The Acts of the Christian Martyrs*. Oxford University Press.
- Origen. (1980). *Contra Celsum* (H. Chadwick, Trans.). Cambridge University Press.
- Parvis, S. (2006). *Justin Martyr and the Fourth Gospel*. Oxford University Press.
- Pliny the Younger. (1969). *The Letters of the Younger Pliny* (B. Radice, Trans.). Penguin Classics. (Περιλαμβάνει την επιστολή για τους Χριστιανούς).
- Polycarp of Smyrna. (1993). *The Martyrdom of Polycarp*. (M. Holmes, Ed.). Baker.
- Σκαλτσής, Π. (1998). *Η Λατρεία των Μαρτύρων*. Θεσσαλονίκη.
- Tertullian. (1950). *Apologetical Works* (E. J. Daly, Trans.). Fathers of the Church.
- Tilley, M. A. (1996). *Donatist Martyr Stories*. Liverpool University Press.
- Trigg, J. W. (1983). *Origen: The Bible and Philosophy in the Third-century Church*. John Knox Press.
- Wood, I. (2013). *The Transformation of the Roman World AD 400–900*. University of California Press.

6. Η Τιμή των Μαρτύρων, Κατακόμβες & Εορτολόγιο

- Biddle, M. (1999). *The Tomb of Christ*. Sutton.
- Brown, P. (1981). *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*. University of Chicago Press.
- Elsner, J. (1995). *Art and the Roman Viewer: The Transformation of Art from the Pagan World to Christianity*. Cambridge University Press.

- Finney, P. C. (1994). *The Invisible God: The Earliest Christians on Art*. Oxford University Press.
- Grabar, A. (1968). *Christian Iconography: A Study of Its Origins*. Princeton University Press.
- Johnson, M. J. (2009). *The Roman Imperial Mausoleum in Late Antiquity*. Cambridge University Press.
- Krautheimer, R. (1986). *Early Christian and Byzantine Architecture*. Yale University Press.
- MacCormack, S. (1981). *Art and Ceremony in Late Antiquity*. University of California Press.
- Stevenson, J. (1978). *The Catacombs: Rediscovered Monuments of Early Christianity*. Thames & Hudson.
- Snyder, G. F. (2003). *Ante Pacem: Archaeological Evidence of Church Life before Constantine*. Mercer University Press.

7. Αγιολογία

- Aigrain, R. (2000). *L'Hagiographie: Études sur les sources hagiographiques* (Revised ed.). Piccard. (Το κλασικό εγχειρίδιο μεθοδολογίας).
- Ashbrook Harvey, S. (1990). *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*. University of California Press.
- Barnes, T. D. (2010). *Early Christian Hagiography and Roman History*. Mohr Siebeck.
- Binns, J. (1996). *Ascetics and Ambassadors of Christ: The Monasteries of Palestine, 314-631*. Oxford University Press.
- Brown, P. (1982). *Society and the Holy in Late Antiquity*. University of California Press.
- Delehaye, H. (1907). *The Legends of the Saints: An Introduction to Hagiography*. Longmans, Green, and Co. (Ο θεμελιωτής της κριτικής αγιολογίας).
- Delehaye, H. (1933). *Les origines du culte des martyrs*. Société des Bollandistes.
- Efthymiadis, S. (Ed.). (2011). *The Ashgate Research Companion to Byzantine Hagiography* (Vols. 1-2). Ashgate.
- Heffernan, T. J. (1988). *Sacred Biography: Saints and Their Biographers in the Middle Ages*. Oxford University Press.
- Howard-Johnston, J., & Hayward, P. A. (Eds.). (1999). *The Cult of Saints in Late Antiquity and the Middle Ages*. Oxford University Press.
- Krueger, D. (2004). *Writing and Holiness: The Practice of Authorship in the Early Christian East*. University of Pennsylvania Press.
- Maraval, P. (1985). *Lieux saints et pèlerinages d'Orient*. Cerf.
- Rapp, C. (2005). *Holy Bishops in Late Antiquity: The Nature of Christian Leadership in an Age of Transition*. University of California Press.
- Talbot, A. M. (Ed.). (1996). *Holy Women of Byzantium: Ten Saints' Lives in English Translation*. Dumbarton Oaks.

- Vauchez, A. (1997). *Sainthood in the Later Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Ward, B. (1987). *The Sayings of the Desert Fathers*. Cistercian Publications.
- Αλεξόπουλος, Σ. (2010). *Η Τιμή των Αγίων στην Ορθόδοξη Λατρεία*. Θεσσαλονίκη.
- Γεράσιμος, Μ. (2002). *Κατάλογος Αγιολογικών Πηγών*. Αθήνα.
- Κωνσταντίνου, Μ. (2005). *Ο Άγιος στην Ορθόδοξη Εκκλησία: Θεολογική και Ιστορική Προσέγγιση*. Πουρναράς.
- Λάμπρου, Σ. (1902). *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνών του Ενιαυτού*. Βιβλιοθήκη Μαρασλή.
- Μαράς, Α. (2011). *Η Αγιολογία της Πρώιμης Εκκλησίας*. Εκδόσεις ΟΙΑΚ.
- Νικόδημος ο Αγιορείτης. (2005). *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνών του Ενιαυτού* (Επανεκδοση). Ορθόδοξος Κυψέλη.
- Παπαδόπουλος, Σ. Γ. (1991). *Άγιος - Ο άνθρωπος του Θεού*. Αποστολική Διακονία.
- Πάσχος, Π. Β. (1995). *Έρως Ορθοδοξίας: Αγιολογικά Κείμενα και Μελέτες*. Αποστολική Διακονία.
- Πελεκανίδης, Σ. (1959). *Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλονίκης*. ΙΜΧΑ.
- Σκαλτσής, Π. (1999). *Λειτουργικές Μελέτες: Το Εορτολόγιο της Εκκλησίας*. Πουρναράς.
- Σωτηρόπουλος, Χ. (1994). *Η Αγιολογία ως Θεολογικός Κλάδος*. Αθήνα.
- Τωμαδάκης, Ν. Β. (1992). *Βυζαντινή Αγιολογία*. Πουρναράς.
- Φειδάς, Β. (1994). *Οι Μαρτυρικοί Έλεγχοι και η Διαμόρφωση του Εορτολογίου*. Αθήνα.
- Χρήστου, Π. Κ. (1991). *Ελληνική Πατρολογία: Οι Μαρτυρολογικές Πηγές*. Κυρομάνος.

Θέματα Εργασιών

1. «Η Λογοτεχνική Γένεση του Μαρτυρίου» [Ελένη Πέππα]

Η εξέταση των πρώτων «Μαρτυρίων» (Passions) ως αυτόνομου χριστιανικού λογοτεχνικού είδους, πως η καταγραφή της θυσίας λειτούργησε ως απολογητικό εργαλείο για την αλήθεια της νέας πίστης, διαφοροποιούμενη από την κλασική βιογραφία.

2. Το Πρότυπο του «Αθλητή του Χριστού»

Ανάλυση της μεταφοράς του μάρτυρα ως «αθλητή» που αγωνίζεται στο στάδιο της πίστης. Πως αυτή η εικόνα, εμπνευσμένη από τις Επιστολές του Παύλου, ενίσχυσε το ηθικό των χριστιανικών κοινοτήτων κατά τη διάρκεια των διωγμών.

3. «Βιβλικά Πρότυπα και Μαρτύριο» [Ελένη Μαγουλά]

Η επίδραση της Παλαιάς Διαθήκης (π.χ. τα βιβλία του Δανιήλ και των Μακκαβαίων) στη διαμόρφωση της θεωρίας περί του Μαρτυρίου. Πως οι χριστιανοί συγγραφείς χρησιμοποίησαν αυτά τα πρότυπα για να νοηματοδοτήσουν τα σύγχρονά τους παθήματα.

4. Το «Αίμα των Μαρτύρων» ως Σπόρος της Εκκλησίας [Giorgi Nadirashvili]

Μελέτη της ιστορικής σημασίας των μαρτύρων στη μεταστροφή του παγανιστικού κόσμου. Πως η δημόσια ομολογία και η υπομονή στα βασανιστήρια λειτούργησαν ως η πιο ισχυρή «κήρυξη» του Ευαγγελίου.

5. Η Τιμή των Μαρτύρων και η Κοινωνική Συνοχή [Anne Maurer]

Πως η ανάδειξη τοπικών Μαρτύρων και η ανέγερση μαρτυρίων (ναών) βοήθησε στη διαμόρφωση μιας κοινής χριστιανικής ταυτότητας και στη διάδοση της πίστης στην περιφέρεια της Αυτοκρατορίας.

6. Γυναικείο Μαρτύριο και Ανατροπή Κοινωνικών Προτύπων [Φωτεινή Χριστογιάννη]

Εξέταση περιπτώσεων γυναικών μαρτύρων (όπως η Αγία Θέκλα). Πως η θυσία τους αμφισβήτησε τις παραδοσιακές κοινωνικές δομές και ανέδειξε την ισότητα των φύλων μέσα στη χριστιανική πίστη.

7. Από το Αίμα στην Άσκηση: Η Μετάβαση στο «Αναίμακτο Μαρτύριο» [π. Άγγελος Παναγιωτόπουλος]

Μια σύγκριση του μαρτυρίου του αίματος με τον μοναχισμό, ως μια νέα μορφή *διαρκούς μαρτυρίου*. Πως ο μοναχικός βίος κληρονόμησε το κύρος των αρχαίων μαρτύρων για να συνεχίσει τη διάδοση του χριστιανικού ιδεώδους.

8. Η Ρητορική του Μαρτυρίου στους Πατέρες της Εκκλησίας [Νεκτάριος Θεοδωρόπουλος]

Ανάλυση των εγκωμίων του Μεγάλου Βασιλείου ή του Ιωάννη Χρυσόστομου για τους μάρτυρες. Πως η ρητορική τους μετέτρεψε τη μνήμη των μαρτύρων σε διαρκή παιδαγωγία για το χριστιανικό πλήθος.

9. Μαρτύριο και Πολιτική Εξουσία [π. Χερουβείμ (Μιχάηλ) Μουστάκας]

Η σύγκρουση του μάρτυρα με την κοσμική εξουσία (ο διάλογος με τον δικαστή). Πως η άρνηση λατρείας του αυτοκράτορα εδραίωσε την πεποίθηση για μια ανώτερη, ουράνια βασιλεία.

10. Οι Νεομάρτυρες και η Διατήρηση της Πίστης [Δημήτρης Τσεκούρας]

Η σημασία των μαρτύρων σε περιόδους κρίσης (π.χ. Εικονομαχία ή ισλαμική κατάκτηση). Πως οι «νέοι μάρτυρες» λειτούργησαν ως πρότυπα αντίστασης και διαφύλαξης της χριστιανικής πίστης.

11. Θαύματα και η σημασία του Μαρτυρίου [Σταύρος Φαλαράκος]

Η σύνδεση της θυσίας του μάρτυρα με τη μεταθανάτια θαυματουργία του. Πώς η πίστη στα θαύματα των μαρτύρων ενίσχυσε τη λαϊκή ευσέβεια και τη διάδοση του Χριστιανισμού στις μάζες.

12. Η Τέχνη της Μετάφρασης και η Διάδοση της Μνήμης [π. Νικόδημος Μπλέτσας]

Πως το έργο του Συμεών Μεταφραστή τον 10ο αιώνα ανανέωσε τα παλαιά Μαρτύρια, κάνοντάς τα προσιτά και ελκυστικά στο βυζαντινό κοινό της εποχής του, διατηρώντας ζωντανή την παράδοση.

Η εργασία σας μαζί με τις παραπομπές δεν θα πρέπει να υπερβεί τις 2.500 λέξεις! Η παράθεση της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας δεν υπολογίζεται. Έχετε απόλυτη ελευθερία στη χρήση της βιβλιογραφίας και στη διατύπωση των θέσεών σας, αρκεί να είναι τεκμηριωμένες.

Οι εργασίες πρέπει να αποσταλούν μέχρι και την Κυριακή 1 Μαρτίου 2026 στο email: ipanagio@theol.uoa.gr

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

1. Προετοιμασία του κειμένου

Για την εκπόνηση των εργασιών για την γενικότερη συγγραφή εργασιών παρακαλείστε να ακολουθήσετε τις παρακάτω οδηγίες:

α) Το κείμενο πρέπει να είναι γραμμένο σε Α4, με διάστιχο 1,5 και επαρκή περιθώρια. Ο τίτλος της μελέτης πρέπει να αναγράφεται στην πρώτη σελίδα του κειμένου και κάτω-δεξιά το όνομα και η ιδιότητα του συγγραφέα. Θα πρέπει να λάβετε σοβαρά υπόψη σας τη γενική βιβλιογραφία που ήδη γνωρίζουμε και χρησιμοποιούμε (εγχειρίδια Γενικής Εκκλησιαστικής Ιστορίας [π.χ. τα βιβλία του κ. Φειδά] αλλά και τα όσα βιβλία, άρθρα, λήμματα και σύνδεσμοι που παραπέμπουν σε βοηθήματα. Θα πρέπει να λάβετε υπόψη σας τη γενική βιβλιογραφία του μαθήματος που έχετε ήδη λάβει, αλλά και την ειδική βιβλιογραφία που έχει παρατεθεί ανωτέρω!

Οι συγγραφείς πρέπει να καταθέτουν την εργασία τους στην τελική της μορφή μέχρι και την **Κυριακή 1 Μαρτίου 2026**.

Γραμματοσειρά: Times New Roman, μέγεθος 12'' για το κείμενο και 10'' για τις υποσημειώσεις.

Παράγραφοι: Κάθε παράγραφος ξεκινάει με εσοχή (Ειδική: **Πρώτη γραμμή** και **0,5 εκατοστά** κατά προτίμηση).

Εκταση κειμένου: Μέγιστο και απαράβατο (λόγω του διαθέσιμου χρόνου για την εκφώνηση της εισήγησης) όριο μέχρι **2.500 λέξεις** (συμπεριλαμβανομένων και των υποσημειώσεων).

Τονισμός: Η εργασία γράφεται σε μονοτονικό σύστημα.

Σημειώσεις: Είναι υποσελίδιες με συνεχή αρίθμηση. Σημείωση που αναφέρεται στον τίτλο της μελέτης διακρίνεται με αστερίσκο.

2. Βιβλιογραφικές αναφορές και σημειώσεις

α) Τα απαραίτητα βοηθήματα - εγχειρίδια έχουν αναρτηθεί.

β) Για να εισάγουμε μια παραπομπή – υποσημείωση στο κείμενο πληκτρολογούμε (ταυτόχρονα): **Ctrl + Alt + F**.

γ) Οι αναφορές περιλαμβάνουν μόνο: α') το επώνυμο του συγγραφέα του έργου, β') τον τίτλο του έργου με πλάγια γράμματα (*I*) σε συντομογραφία (την οποία ορίζουμε εμείς) και γ') τη σελίδα (ή την στήλη εάν προέρχεται από την **ΘΗΕ** ή την **PG**) της παραπομπής.

π.χ. i) Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 30. (μία σελίδα)

ii) Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 30-35. (περισσότερες από μία σελίδες)

iii) Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 30, 35. (μεμονωμένες σελίδες από το ίδιο εγχειρίδιο)

iv) Φωτίου, *Εγκύκλιος Επιστολή*, PG 102, 721-741 ή PG 102, 721-741. (παράδειγμα από **PG**)

v) Τωμαδάκης, *Ενετία*, *ΘΗΕ* 5 (1964) 689-693. (παράδειγμα από **ΘΗΕ**)

δ) Σε όλες τις υποσημειώσεις - παραπομπές, αναγράφουμε **ΠΑΝΤΑ** το επώνυμο του συγγραφέα και τον τίτλο του έργου, ακόμα και αν χρησιμοποιήσουμε για περισσότερες από μια φορές το ίδιο έργο. **ΔΕΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕ** «Αυτόθι» ή «Ορα παραπάνω» ή «Όπως παραπάνω» επειδή σε ενδεχόμενη παρεμβολή κάποιου άλλου εγχειριδίου, καθιστούμε δυσκολότερη την ανάγνωση της εργασίας μας.

Προς τεκμηρίωση της παραπάνω υπόδειξης παραθέτουμε το παρακάτω παράδειγμα:

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας δεν τοιχογραφήθηκαν ιεροί ναοί στην Κρήτη.¹ Για τους ναούς της Κρήτης ως αρχιτεκτονικούς χώρους, παρατηρήθηκαν αλλοιώσεις στους ναούς². Για ναούς της Κρήτης ως αρχιτεκτονικούς χώρους³.

Επειδή οι παραπομπές – υποσημειώσεις βρίσκονται στο υποσέλιδο της σελίδας, εκεί θα βρείτε την τεκμηρίωση του παραδείγματος που παρατέθηκε.

ε) Κατά τη συγγραφή της εργασίας, εάν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε πληροφορίες από το διαδίκτυο (internet – δεν συνίσταται καθώς δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε την εγκυρότητα ή μη της πληροφορίας) πρέπει ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ να αναγράφουμε σε παρένθεση την ημερομηνία που βρήκαμε την πληροφορία. Επίσης πρέπει ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ να επαληθεύσουμε τις πληροφορίες που αντλήσαμε με βάση τα βοηθήματα που αναφέρονται στην ιστοσελίδα.

π.χ. Περί της Βενετίας (Venice) βλ. <http://newadvent.org/cathen/15333a.htm> (τελ. ανάκτηση 16/5/2018). **ΥΠΕΝΘΥΜΙΣΗ:** Όταν κάνουμε επικόλληση του συνδέσμου στην παραπομπή φροντίζουμε να καταργήσουμε τον σύνδεσμο πατώντας δεξί κλικ και επιλέγοντας “Κατάργηση υπερσύνδεσης”.

3. Βιβλιογραφία – Πως διαμορφώνεται η παράθεση της Βιβλιογραφίας της εργασίας μας

Αφού ολοκληρωθεί η συγγραφή της εργασίας, στο τέλος της μελέτης μας, παραθέτουμε έναν *πλήρη κατάλογο* των αναφερόμενων έργων (υπό τον τίτλο «Βιβλιογραφικές αναφορές» ή «Βιβλιογραφία»). Η Βιβλιογραφία μας χωρίζεται σε δύο μέρη: α) στις **Πηγές**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πηγής η **Ελληνική/ Λατινική Πατρολογία - PG/PL**, στις οποίες τα έργα που βρίσκονται εντός είναι **ΠΗΓΕΣ!!!**

β) στα **Βοηθήματα**. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βοηθήματος είναι η **Θρησκευτική Ηθική Εγκυκλοπαίδεια**, η γνωστή σε όλους μας ως **ΘΗΕ**. Τονίζουμε ότι η **ΘΗΕ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΗΓΗ – ΕΙΝΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑ!!!**

Τόσο οι πηγές όσο και τα βοηθήματα παρατίθενται με αλφαβητική σειρά σύμφωνα με το αρχικό γράμμα του επιθέτου του συγγραφέα. Η αλφαβητική σειρά καθορίζεται με βάση το λατινικό αλφάβητο – a,b,c,d κτλ. Εάν δεν έχουμε όνομα συγγραφέα και ταξινομήσουμε το έργο με βάση το τίτλο του, ισχύουν τα παραπάνω. Σε περίπτωση που έχουμε χρησιμοποιήσει περισσότερα από ένα έργα του ιδίου συγγραφέα – τα παραθέτουμε με βάση τους τίτλους κατά αλφαβητική σειρά. Είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε την μεταφορά ενός επιθέτου στην αγγλική γλώσσα, π.χ. το επίθετο «**Φειδάς**» στα λατινικά – αγγλικά είναι «**Pheidas**», επομένως δεν καταχωρηθεί στο F αλλά στο P. Για να βρίσκουμε με σιγουριά τις μεταφορές των ελληνικών επιθέτων στην αγγλική καλό θα ήταν να ανατρέχουμε σε κάποιο ξενόγλωσσο έργο του συγγραφέα που θέλουμε να καταχωρήσουμε (εάν φυσικά υπάρχει). Τα αρχαία και μεσαιωνικά κείμενα καταχωρίζονται στο όνομα του εκδότη τους, όταν κρίνεται σκόπιμο.

Με βάση τα παραπάνω παραθέτουμε ένα ενδεικτικό παράδειγμα καταχώρησης της βιβλιογραφίας στο τέλος της εργασίας:

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α) Πηγές

¹ Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 31.

² Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 32.

³ Καλοκύρης, *Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι*, σ. 32.

Κείμενο από την Ελληνική Πατρολογία

Φωτίου, Εγκύκλιος Επιστολή: Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Έγκύκλιος ἐπιστολή πρὸς τοὺς τὴν Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ᾗ περὶ κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται· καὶ ὡς οὐ χρή λέγειν, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, PG 102, 721-741. Ο **Φώτιος** στα αγγλικά είναι **Photios**, επομένως καταχωρίζεται μεταξύ των έργων που τα ονόματα των συγγραφέων ξεκινάνε από **P**.

β) Βοηθήματα

Λήμμα από την ΘΗΕ ή από άλλη εγκυκλοπαίδεια

Τωμαδάκης, Ενετία: Ν. Β. Τωμαδάκης, «Ενετία», *ΘΗΕ* 5 (1964), 689-693.

Βιβλίο με ένα συγγραφέα

Καλοκύρης, Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι: Καλοκύρης Κ., Αι βυζαντιναί τοιχογραφίαι της Κρήτης. Συμβολή εις την χριστιανικήν τέχνην της Ελλάδος, Αθήναι, 1957.

Morris, Ταφικά τελετουργικά έθιμα: Morris I., Ταφικά τελετουργικά έθιμα και κοινωνική δομή στην κλασική αρχαιότητα, (μτφρ. Κ. Μαντέλη), Ηράκλειο, 1997.

Βιβλίο με δύο ή περισσότερους συγγραφείς

Kazhdan - Constable, People and Power in Byzantium: A. Kazhdan - G. Constable, People and Power in Byzantium: An Introduction to Modern Byzantine Studies, Dumbarton Oaks - Washington DC, 1982.

Βιβλίο με επιμελητή ή μεταφραστή ως συγγραφέα

Cameron – Herrin, Constantinople in the Early Eight Century: Averil Cameron – Judith Herrin (μτφρ. – εκδ.), Constantinople in the Early Eight Century: The Parastaseis Syntomoi Chronikai, Leiden, 1984.

Βιβλίο συλλογικό χωρίς συγγραφέα

Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συμποσίου, Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο: Τομές και συνέχειες στην ελληνιστική και ρωμαϊκή παράδοση, 15-17 Σεπτεμβρίου 1988, Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών/EIE – Αθήνα, 1989.

Μελέτη ή κεφάλαιο σε συλλογικό ή συγκεντρωτικό τόμο, πρακτικά κτλ.

Carr, “Originality and the Icon”: A. W. Carr, “Originality and the Icon”, στο A. R. Littlewood (επ.), *Originality in Byzantine Literature, Art and Music*, 115-124.

Άρθρο σε περιοδικό

Τωμαδάκης, «Ο Άγιος Ιωάννης ο Ξένος»: Ν. Τωμαδάκης, «Ο Άγιος Ιωάννης ο Ξένος και η διαθήκη αυτού», *Κρητικά Χρονικά* 2 (1948), 47-72.

Κριτζάς, «Αρθούρος Έβανς»: Χ. Κριτζάς, «Αρθούρος Έβανς, ο πρωτοπόρος της Μινωικής Αρχαιολογίας (1851-1941)», *Ο Μέντωρ* 99 (2011), 9-26.

Έργα πολύτομα

Φειδάς, Ιστορία: Βλ. Ιω. Φειδάς, Εκκλησιαστική Ιστορία, Από την αρχή μέχρι την Εικονομαχία, Αθήνα, τ. Α-Β ⁽²⁾1994) - Γ (2014).

Έργα περισσότερων των δύο συγγραφέων

Allen – Neil, Maximus the Confessor: Pauline Allen – Brownen Neil, Maximus the Confessor and his Companions, Documents from Exile, Oxford – New York, 2002.

Ιστοσελίδες (εάν χρησιμοποιήσουμε περισσότερες από μια καλό είναι να αριθμήσουμε την κάθε μια ξεχωριστά).

π.χ. Catholic Encyclopedia, <http://www.newadvent.org/> (Πρώτα καταγράφουμε γενικά τον τίτλο της ιστοσελίδας που ανατρέξαμε).

α) Catholic Encyclopedia, *Venice*, <http://newadvent.org/cathen/15333a.htm> (τελ. ανάκτηση 16/5/2018). (Επειτα καταγράφουμε αναλυτικά το λήμμα που αναζητήσαμε μαζί με την ημερομηνία που το βρήκαμε στην ιστοσελίδα).